Dr. Jan Stolz:

Sociální funkce spořitelen v bytovém úvěru.

Že spořitelny jsou důležitým činitelem při řešení bytové otázky, je všeobecně uznáváno. Podobně však jako není plně doceněna úloha, která na tomto poli připadá úvěru a zvláště levnému úvěru hypotečnímu — domysleme jenom, jak málo by ve stavebním a bytovém problému zmohly obce, družstva, nepřímá podpora státu a vlastní prostředky jednotlivců, kdyby se nemohly opříti o úvěr veřejných peněžních ústavů — tak není obecně známo ani do jaké míry spořitelny stavební ruch financují a jaká je tedy jejich kvantitativní účast na úvěru hypotečním a stavebním. Spořitelny však jdou ještě dále. Nespokojují se pouhým poskytováním hypotečních zápůjček v hojné míře, nýbrž chápou správně i sociální ráz problému a proto jejich účast má vyhraněné zabarvení sociální. A tu přicházíme ke kvalitativní stránce spořitelního úvěru. V tomto směru se aktivita spořitelen projevuje hlavně ve dvou směrech: jednak v cílevědomém financování staveb pro nezámožné, jednak v iniciativním, byť i nepřímém organisování projektů pro zlepšení bytových poměrů vrstev nezámožných. Touto obsáhlou činností spořitelen byly vystiženy skutečné bytové potřeby v našem státě: jednak bylo nutno překonati kvantitativní nedostatek bytů, jednak starati se o zvýšení bytové úrovně a to zejména ve vrstvách nezámožných.

I. Kterými ústavy je hypoteční úvěr poskytován a jaký podíl připadá na spořitelny, nelze statisticky zjistiti do detailů. Údaje, které v tom směru jsou sestavovány, mohou býti jen přibližné, ale v hrubých obrysech jsou spolehlivé.

Abychom si mohli učiniti náležitý pojem o tom, jakou úlohu hraje spořitelní úvěr v celkovém hypotečním úvěru našeho státu, stačí uvésti, že koncem roku 1927 z přibližných 8.149 milionů Kč hypotečních zápůjček bylo spořitelnami poskytnuto 3.600 milionů Kč zápůjček. Spořitelny jsou trvale nejsilnějším činitelem v hypotečním úvěru a nehledíme-li k občanským a živnostenským záložnám, které hypotečnímu úvěru věnovaly 2.330 milionů Kč, účastní se ostatní ústavy, které participují na konečném čísle hypotečního úvěru celostátního (akciové banky, společnosti s r. o., okresní hospodářské záložny, raiffeisenky a kampeličky) položkami nepoměrně nepatrnějšími.

Pokud se týče kvality tohoto úvěru všímají si spořitelny skoro výlučně majetku domovního a věnují se specielně problému

bytovému, kdežto do hypotečních zápůjček bank a společností s r. o. je čítán i hypoteční úvěr průmyslový a do zápůjček venkovských založen i úvěr na statky a usedlosti, čímž se nepřímo, ale vydatně podíl spořitelního úvěru na domech zvyšuje nad poměr vyjádřený v číslech shora uvedených. Máme-li pak již zůstati při úvahách o druhu a kvalitě celostátního úvěru domovního, musíme dále podotknouti, že ze spořitelních zápůjček je valná část věnována úvěru na novostavby a úvěru na domy, jež jsou určeny pro vrstvy méně zámožné. O tom, že spořitelny věnovaly svůj úvěr skutečně uvedeným účelům, svědčí i jejich iniciativní účast na zápůjčkách se zárukou státu a konečně i sama výše zaručených zápůjček poskytnutých spořitelnami, která sahá až do 1.700 milionů Kč, což znamená asi 49% všech zaručených zápůjček vůbec. Při tom se nesmí zapomínati, že na objekt, na který dala spořitelna zápůjčku zaručenou, povolila současně i zápůjčku do prvního pořadí, takže finanční účast její na zmíněných objektech se téměř zdvojnásobuje.

II. Co je možno pozorovati v rámcových údajích o hypotečním a spořitelním úvěru, to je možno stopovati a prokázati i u jednotlivých ústavů. Téměř u všech spořitelen se opakují určité společné znaky, které se dají shrnouti pod jednotným sociálním hlediskem. Ovšem způsob a intensita sociální činnosti je odstupňována podle místních poměrů. Některé ústavy věnovaly se hlavně ryzímu povolování zápůjček hypotečních, jiné ústavy byly iniciátory myšlenky výstavby levných bytů pro nezámožné, a jiné ústavy konečně si vyhradily nepřímý vliv na správu a vedení stavebních družstev. Uvidíme na různých typech spořitelen těchto tří kategorií, které pracují za poměrů nejrozmanitějších, že všechny směřují k stejnému cíli.

1. Městská spořitelna Pražská patří do prvé této kategorie a měla jako největší česká spořitelna a jako spořitelna hlavního města vedoucí postavení. Ona byla první, která se rázně ujala práce při financování stavebních družstev, jež — činíce ovšem značné nároky na hypoteční úvěr — se staly prvními průkopníky stavebního ruchu v poválečných letech. Cílevědomou praksí při povolování zápůjček státem zaručených způsobila pak spořitelna, že státní podpora stavebního podnikání se vžila a byla následována i jinými ústavy. Při tom je zajímavým úkazem hospodářským, že vydatná nabídka úvěru a možnost jeho získání vyvolala stavební činnost a poptávku po úvěru, aniž jej zdražila, a že tedy prostředky dávané k disposici měly pro stavební ruch větší význam, nežli se na prvý pohled zdá. V letech 1918 až 1927 vyplatila Městská spořitelna na hypotečních zápůjčkách 559,430.057 Kč a kromě toho na ryzích stavebních úvěrech 350,531.401 Kč; v prvých deseti měsících roku 1928 bylo zápůjček hypotečních a stavebního úvěru dále vyplaceno asi 260 milionů Kč, tedy další

čtvrt miliardy Kč. Hypoteční zápůjčky samy poskytovány většinou na novostavby domů a to buď podle postupu stavby, nebo až po jejím dokončení. Uvedené částky připadají většinou na družstevní domy nájemní a na drobnější zápůjčky na rodinné domky, jichž kolonie vzrůstají ve všech částech Prahy a jež jsou skoro veskrze financovány Městskou spořitelnou Pražskou. Těmto stavbám, jimiž byla účinně zmírňována bytová nouze, věnována vědomě větší pozornost nežli novostavbám obchodních paláců ve vnitřním městě. Tato skutečnost dá se prokázati nejenom číselným vzrůstem hypoteční klientely a tím, že průměrná zápůjčka je poměrně nízká, nýbrž i procentem, které z úhrnu hypotečních zápůjček připadalo na zápůjčky zaručené státem. Podíl jejich sahal v roce 1925 až do 58·17%; od té doby toto procento klesá, protože se staví bez záruky státu a stavebníci se spokojují s pouhou prvořadou zápůjčkou, event. pak s dalším krátkodobým úvěrem záložensk̀ým nebo soukromým.

Cílevědomý a sociální ráz činnosti Městské spořitelny Pražské vynikne i z finanční její účasti na stavbě domů obce Pražské, prováděných v poválečné době ke zmírnění bytové nouze. Na stavbu asi 50 domů, prováděných obcí, poskytnuto hypotečních zápůjček prvořadých a zaručených v úhrnné výši asi 52 miliony Kč na levný úrok, zpravidla 5¼ až 5½ proc. Obecní tyto domy jsou určeny pro vrstvy zcela nezámožné; všechny obsahují jenom malé byty, většinou o jednom pokoji a kuchyni s plným příslušenstvím (spíž, záchod a koupelna) nebo o obytné kuchyni s plným příslušenstvím, menší měrou byty o dvou pokojích s příslušenstvím. Některé objekty jsou zařízeny jako noclehárny nebo svobodárny. — O zřizování svobodáren se dále stará zvláštní Kuratorium pro zlepšování bytových poměrů, jež pracuje v součinnosti s obcí a jež zatím bylo financováno zápůjčkami do 2,986.000 Kč. Dalších 39 milionů Kč dáno v zápůjčkách městu Praze na výstavbu Ústředního sociálního ústavu v Krči, který je z velké části určen k přímému nebo nepřímému zmírnění bytové krise nezámožných. V tomto případě vyšlo se obci tak daleko vstříc, že jí byly prominuty správní poplatky, srážené jednou provždy při výplatě zápůjčky, čímž obci uspořeno 780.000 Kč. — V důsledku jubilea státní samostatnosti bude poskytnut úvěr na stavbu živnostenského domu v Praze V., který bude vedle malých provozoven obsahovati výlučně malé byty. — Jenom na bytové projekty obce a sdružení s obcí pracujících dáno tedy úvěru skoro 100 milionů Kč.

Pro případ, že někdo nemůže nebo nechce stavěti se zárukou státu, nebo že nejsou již poskytovány stavební úvěry se zárukou státu, byl při Městské spořitelně Pražské zřízen záručný fond bytový, který slouží k tomu, aby z výtěžku fondu, a nestačí-li tento výtěžek, tedy ze základního kapitálu fondu byly hrazeny eventu-

elní ztráty, které by vznikly spořitelně tím, že bude osobám nezámožným poskytovati na rodinné domky do druhého knihovního pořadí zápůjčky zaručené tímto fondem. Formálním předpokladem zápůjčky je, že rodinný domek obsahuje jen malé byty a že stavebník musí uzavříti pojištění na život a vinkulovati pojistku ve prospěch spořitelny. Takto zaručená zápůjčka může býti poskytnuta do dalších 40% stavebního nákladu za zápůjčkou prvořadou, takže stavebník hradí zápůjčkami až 90% nákladu a z vlastních prostředků pouze 10% nákladu.

2. Kde byly podmínky pro intensivnější a iniciativní práci spořitelen na poli bytovém příznivější, převzala spořitelna vedení i v tom smyslu, že vyvolala určitou bytovou akci v život, postarala se o stavební projekty, přislíbila úvěr ke stavbě; spořitelní úředníci zorganisovali zájemce a byli radou a dozorem nápomocni při provádění projektů. Právní formou podnikání byla družstevní organisace čekatelů rodinných domků. Vliv spořitelny byl ovšem pouze faktický, nikoli právní. Tímto způsobem pracovala Městská spořitelna v Kralupech.

Činnost městské spořitelny v Kralupech byla v naznačeném směru zahájena k odstranění bytové nouze nejprve ve vrstvách dělnických. Počátkem roku 1927 podařilo se spořitelně rozprodati mezi 24 dělnické rodiny 24 čtvrtdomky, obsahující byt o pokoji a kuchyni. Tyto částice domků dostaly se do rukou těch, kteří bydleli nejhůře: v podnájmu, mimo město nebo v nedostatečných místnostech s jinými rodinami pohromadě. Neuvěřitelně nízká cena, 8.500 Kč za čtvrtdomek, kterou nebylo nutno vzhledem k možné hypoteční zápůjčce složiti najednou, byla opravdu přístupná i zcela nezámožným. Počítáme-li s obvyklou kapitalisací výnosu a s dlouhodobým osvobozením daňovým, činil roční náklad na byt o pokoji a kuchyni asi 400 Kč až 500 Kč. Těsně v sousedství této malé kolonie prodala spořitelna dalších 6 částic domků po 10.500 Kč, obsahujících pokoj a kuchyň s příslušenstvím.

Mimo to projektována větší kolonie rodinných domků na jiném právním podkladě. Z iniciativy městské spořitelny bylo vytvořeno stavební družstvo, jehož stanovy byly formálně zřízeny podle vzoru stanov družstva Spořilov v Praze. Ale už samé odlišné poměry okresního města vedly k jinému postupu. Projekty jsou konkrétně časové a místně limitovány a uvádějí se v život, až když jsou zájemci definitivně rozhodnuti a když složí příslušné příspěvky; spořitelna při tom může bezpečně kalkulovati, kolik úvěru má projektům reservovati. Právních závazků vůči družstvu a jeho čekatelům spořitelna nemá, úvěr je poskytován po zcela volném rozhodnutí ředitelství. Zato účast spořitelního úřednictva, zvláště vedoucího, je vynikající. Ředitel je duší všeho. Organisoval družstvo, projednal projekty, jež jsou nejlevnější v celém

městě, aniž tím utrpěla jejich solidnost, obstaral stavební dozor, vede finance stavby a je ve stálém styku se členy. Ještě roku 1927 vystavěna kolonie 11 rodinných domků, většinou sdružených ve dvojdomky. Stavební náklad jednotlivého domku pohyboval se mezi 37.000 Kč a 40.000 Kč, podle toho, jaké nároky činil čekatel na vnitřní výpravu domku; ke stavebnímu nákladu přistupovala cena parcely po 3.500 Kč.

Úspěch akce, opravdový zájem o projekty a potřeba celé řady nových bytů vedla k dalším plánům v roce 1928. Podle přihlášek projektovány trojí typy rodinných domků od typu o 1 pokoji a obytné kuchyni s přísl. do typu jednotpatrového domu se 3 pokoji s obytnou kuchyní a příslušenstvím. Poněvadž kvalita vypravení a hlavně obecné zdražení stavebních nákladů byly odlišné od poměrů a projektů v roce 1927, byly konečné rozpočty vyšší, v důsledku čehož řada zájemců odstoupila. Přesto však postaveno asi 17 domků, které jsou nyní již obydleny. Pozemek byl nabýván průměrně po 25 Kč za sáh u příležitosti provádění pozemkové reformy v sousedství obce. Vlastní stavební náklad při jednoduchém přízemním typu, obsahujícím jeden pokoj s obytnou kuchyní a plným příslušenstvím, činil částku 41.500 Kč, při jednopatrovém domku dvoupokojovém částku 54.000 Kč a při největších domcích se 3 pokoji a plným příslušenstvím částku 77.000 Kč. Stavba je do 75% financována zápůjčkami spořitelny do prvního pořadí a za záruky státu do druhého pořadí vesměs na úrok 5¾% a úmor 1%; zbytek hradí čekatelé z vlastních prostředků. Kdo měl tedy pohotově 10.000 Kč, mohl získati vlastní rodinný domek a eventuelně tuto částku ještě snížiti, jestliže při stavbě některé práce prováděl sám nebo si opatřil vlastní materiál, jako to skutečně někteří čekatelé provedli. Mezi čekateli domků je několik železničářů, dělník lihovaru, berní vykonavatel, zámečník a podobně, tedy vesměs příslušníci vrstev méně zámožných. Srovnávají-li se tato čísla a náklady s cenami bytů v Praze, je nesporné, že i po odečtení ryze místních poměrů jsou výsledky činnosti spořitelny neobyčejně příznivé.

Ve světle vlastních prostředků ústavu vyhlíží činnost spořitelny v Kralupech tak, že ústav, mající 84 milionů vkladů, poskytl do 30. června 1928 k podpoře stavebního ruchu stavebních zápůjček státem zaručených 7,925.000 Kč, jiných zápůjček stavebních 5,414.000 Kč, celkem tedy 13,339.000 Kč. Těmito prostředky financováno bylo 22 domů činžovních se 120 byty a 372 domků rodinných se 372 byty, celkem tedy 394 domy se 492 byty.

3. V Benešově nebyly poměry takové, aby došlo ke zřízení stavebního družstva pod záštitou spořitelny, ale ústav věnoval potřebám bytovým zvýšenou pozornost: financoval skoro všechny stavby domů v městě, vyplatil od r. 1918 stavebních zápůjček zaručených 5,763.000 Kč, ostatních zápůjček hypotečních bez státní

záruky 4,751.000 Kč, tedy celkem 10,514.000 Kč. S touto pomocí finanční postaveno bylo 10 domů činžovních se 46 byty a 190 domků rodinných se 294 byty, tedy celkem 200 domů se 340 byty v Benešově a okolí. Rodinné domky stavěli zprvu ponejvíce gážisté, v posledních dvou letech pak většinou železničáři.

Pro byty méně zámožných zřízena kolonie malých rodinných domků přízemních nebo s podkrovím, k níž opatřeny pozemky ve větším rozsahu za levnější cenu. Spořitelna povolila na všechny druhy hypoteční stavební úvěr, převedený po dokončení stavby na dlouhodobou zápůjčku, takže se mohl pustiti do stavby vlastního rodinného domku každý, kdo měl osm nebo deset tisíc korun na hotovosti. Projekty podnikány v době stavební stagnace a tísnivé bytové nouze — teprve v létech 1927 a 1928 učiněn v Benešově podstatný krok ku předu — kdy nebyly poskytovány ani zápůjčky za státní záruky, poněvadž nedošlo k uzákonění státní podpory. Tím činnost spořitelny byla tedy ještě záslužnější. V kolonii stojí asi 12 domků se zahrádkami. Byty v nich jsou opravdu levné: v sousedství byl v téže době postaven obecní dům nájemní, jehož stavební náklady a v důsledku toho i nájemné je téměř dvojnásobné nežli v kolonii, provedené za účasti benešovské spořitelny.

Obdobnou sociálně úvěrovou činnost vykazují i jiné spořitelny, i když pracují za vnějších podmínek namnoze rozdílných.

Spořitelna v Hradci Králové, spořitelna krajského města, podporovala stavební ruch několikerým vydatným způsobem. Povolila hypotečních zápůjček v době od 1./I. 1919 do 31./VII. 1928 Kč 79,560.000, které skoro všechny, totiž 72,964.000 Kč, připadly na financování staveb, nástaveb a přestaveb. Tento úvěr umožnil postavení 79 nájemních domů a 550 domků rodinných. Zápůjček se státní zárukou je ve jmenované sumě zahrnuto 39,789.000, což — uvážíme-li, že státem zaručený úvěr je poskytován v souvislosti s prvořadými zápůjčkami a je povolován většinou na stavby osob nezámožných — je nejlepším důkazem, že spořitelna poskytovala úvěr na odstranění bytové nouze v nejširších vrstvách. Tvrzení to lze podepříti i výpočtem osob, kterým zápůjčky poskytovány: povoleno totiž obci hypotečních zápůjček 18,675.000, družstvům 29,564.000. Kromě těchto zápůjček poskytnuto obci stavebního úvěru 32,100.000 Kč na postavení 38 nájemních domů, škol a na adaptaci veřejných budov. Stavební ruch byl nepřímo podporován i tím, že odebráno stavebních losů nominale 4,036.000 Kč, z jichž výnosu postavilo ministerstvo veřejných prací a národní obrany 8 nájemních domů, a dále tím, že odebráno od stavebního družstva pro Hradec Králové a od města Hradec Králové nominale 10,500.000 Kč komunálních dluhopisů Zemské banky, jež byly touto bankou vydány na základě zápůjček na novostavby poskytnutých. Tímto způsobem, který je

dosti odlišný od postupu ostatních spořitelen, bylo umožněno spořitelně Královéhradecké podporovati stavební ruch a vyhověti bytovým potřebám nezámožných, aniž své prostředky přespříliš immobilisovala.

Spořitelna města Tišnova pracuje za okolností, které zvláště vyžadují vydatné účasti úvěrové na poli bytovém. Soustřeďuje své vklady z chudého pohorského kraje, jenž je kapitálově slabý, a je tedy pochopitelně převaha spořitelních zápůjček státem zaručených nad nezaručenými zápůjčkami hypotečními. Po té stránce je opravdu zajímavé, že tato spořitelna, ačkoli svou velikostí stojí na třináctém místě mezi moravskými spořitelnami, soustřeďujíc na sebe 56 milionů Kč vkladů, má nejvíce zápůjček toho druhu, více než největší komunální spořitelna na Moravě v Králově Poli. Skutečně vyplatila spořitelna od roku 1921, kdy začaly býti poskytovány zaručené zápůjčky, do 30./10. 1928 na státem zaručených zápůjčkách 14,206.000 Kč, kdežto hypotečních zápůjček nezaručených dáno v období od 1918 do 30./10. 1928 12,760.000 Kč. Tímto hypotečním úvěrem, skoro 27 milionů Kč, financováno bylo 17 domů činžovních se 150 byty a 28 domků rodinných se 294 byty; mezi těmito stavbami je zahrnuta i kolonie dělnických dvojdomků, jež v ceně asi 44 tisíce Kč za dvojdomek podniklo Stavební družstvo v Tišnově, které vzniklo z iniciativy spořitelny a jež bylo vedeno a spravováno spořitelními funkcionáři a úředníky. O vydatnosti spořitelního úvěru v rámci celkového úvěru kraje svědčí i skutečnost, že ze 60 milionů zápůjček, daných lidovými peněžními ústavy připadá na spořitelní zápůjčky 38 milionů Kč.

III. Zůstává ještě otázka, má-li tato hypoteční a sociální činnost spořitelen oprávnění.

Po stránce formálně právní je odůvodněna spořitelním zákonem z r. 1920, který dává spořitelnám rámcovou možnost poskytovati hypoteční zápůjčky. Po stránce hospodářské a obsahové je pak opodstatněna vlastní strukturou spořitelen.

Přesto, že spořitelny jsou samostatnými a veřejnými ústavy peněžními, jsou v právní a hospodářské jejich organisaci určité rysy, které jejich činnosti dodávají vyhraněný ráz. Předně je významné, že spořitelna smí přebytky ze svých obchodů užívati jen k účelům obecně prospěšným. Podobně padá na váhu, že spořitelny jsou řízeny výborem a ředitelstvím, jehož členové jsou volení zástupcové obce zakladatelky. Již z těchto důvodů projevují spořitelny zájem jednak o sociální činnost obce samé, jednak o potřeby nejširšího kruhu obyvatelstva.

Aby spořitelny věnovaly pozornost hypotečnímu úvěru po jeho stránce sociální, k tomu jsou mimovolně vedeny i svou vlastní strukturou. Základní a převážná část spořitelních prostředků je čerpána z úsporných vkladů na spořitelní knížky. Vklady ty jsou

zpravidla asi ze tří čtvrtin trvalým uložením a spolehlivým podkladem pro dlouhodobé uložení v zápůjčkách hypotečních. Jsou to převážnou většinou menší a úsporné vklady z vrstev dělnických, úřednických, živnostenských, řemeslnických a drobnějších obchodníků: průměrný vklad na př. u Městské spořitelny Pražské činí 4.800 Kč a vkladů do 10.000 Kč je celkem 87% ze všech vkladů; účast jednotlivých vrstev nelze sice číselně prokázati, protože spořitelní knížky jsou papíry au porteur, ale pravdivost našeho tvrzení je zřejma každému, kdo i jen povšechně zná spořitelní klientelu. Spořitelny nejsou sice formálně vázány na své vkladatele, ale je přirozené, že berou na ně zřetel. K tomuto postupu vede je i úvaha, že vrstvy kapitálově slabší mohou vytvořiti dostatečný podklad pro vlastní potřebu úvěru jen semknutím a kooperací velikého počtu; a tu spořitelny, jsouce si vědomy, že právě u nich je soustředěna tato kapitálová síla vrstev nejširších, věnují určitou kvotu svých prostředků žadatelům z onoho širokého okruhu. Není nejmenší pochyby, že tento postup přináší prospěch nejenom zmíněným vrstvám, nýbrž i hospodářskému celku.

Konečně je důležité zodpověděti otázku, zdali zápůjčky tohoto druhu vyhovují i se stanoviska obchodní politiky spořitelní. Je nepochybné, že bezpečnost zmíněných hypotečních zápůjček nemůže býti ohrožena, protože prvořadá zápůjčka se pokaždé pohybuje v mezích sirotčí jistoty střízlivě vyšetřené, při čemž učí zkušenost, že majitelé rodinných domků platí annuity velmi přesně; z druhořadé zápůjčky pak stát sám obstarává úrokovou službu anebo subsidierně zaručuje náhradu veškeré újmy, která by mohla věřiteli vzniknouti neplacením annuit a nuceným prodejem nemovitosti. Nesmí se ovšem zapomenouti, že osobní poměry dlužníků nejsou vždy takové, aby zápůjčku, bude-li vypovězena, mohli po uplynutí výpovědní lhůty skutečně splatiti, poněvadž není jisto, že by z vlastního jmění našli prostředky k zaplacení zápůjčky nebo si opatřili přiměřený levný úvěr náhradní nebo že by splacení neznamenalo pro dlužníky nepoměrnou hospodářskou škodu. Z těchto důvodů nelze všechny podobné zápůjčky — na rozdíl od zápůjček na objekty v obchodní poloze, kde spořitelní úvěr soutěží s úvěrem bankovním, záloženským a soukromým — považovati za snadno realisovatelné a nelze doporučiti, aby v nich byla ukládána většina hypotečních prostředků. Podíl hypotečních zápůjček tohoto druhu by neměl překračovati již mez, které bylo dosaženo u spořitelen příkladmo uvedených.

Pokud se týče iniciativy a ingerence spořitelen na některá stavební družstva, nelze po stránce formálně právní vznésti námitku, že se spořitelny stávají podnikateli, poněvadž mezi družstvem a spořitelnou není takové právní spojitosti. Souvislost ta, jak bylo ukázáno, je jenom faktická. Je-li však nutno obírati se také otázkou faktického risika, možno poukázati na to, že podnikatelský neúspěch družstva by mohla neinformovaná veřejnost

považovati za neúspěch spořitelny, dále že by byl ohrožen stavební úvěr spořitelnou na ony nemovitosti poskytnutý, a konečně, že eventuelní nepříznivé zprávy o stavu družstva by mohly otřásti důvěrou ve spořitelnu. Při té příležitosti budiž však zdůrazněno, že zmíněné náměty znamenají nejzazší a krajně nepříznivé možnosti, kdežto naopak příklady, uvedené z jednotlivých ústavů, potkaly se vesměs s úspěchem a povznesly dobré jméno spořitelen.